

”Kyllähän se on semmonen taito, mitä varmasti tarvii elämässä aina”

Päiväkodin työntekijöiden näkemyksiä ja kokemuksia lasten empatiataitojen tukemisesta päiväkodissa

Iinatti Linda

Opinnäytetyö
Hyvinvointiala
Sosiaaliala
Sosionomi AMK

2018

Koulutusalan nimi: Hyvinvointiala
Koulutus: Sosiaaliala
Tutkintonimike: Sosionomi

Tekijä Linda Linatti
Ohjaaja(t) Seija Järvi & Tuija Takkula Vuosi 2018
Työn nimi ”Kyllähän se on semmonen taito, mitä varmasti tarvii elämässä aina”
– Päiväkodin työntekijöiden näkemyksiä ja kokemuksia lasten empatiataitojen tukemisesta päiväkodissa
Sivu- ja liitesivumäärä 43 + 1

Opinnäytetyöni tavoitteena oli tutkia päiväkodin työntekijöiden näkemyksiä ja kokemuksia siitä, miksi empatiataitojen tukeminen päiväkodissa on tärkeää ja millä keinoilla työntekijät näitä taitoja tukevat päiväkodin arjessa. Halusin myös perehtyä siihen, onko päiväkodin arjessa joitain asioita, jotka toisivat haasteita empatiataitojen tukemiselle.

Keräsin aineoston opinnäytetyöhöni haastattelemalla viittä (5) päiväkodin työntekijää. Haastattelut toteutin teemahaastattelun muodossa.

Tutkimustuloksien perusteella empatiataidot ovat tärkeässä roolissa sosiaalisissa tilanteissa ja niillä on iso merkitys koko elämän kannalta. Empatian tukemisen keinoista suurimmassa roolissa oli ristiriitatilanteet ja aikuisen rooli ohjaajana, tukijana ja esimerkin näyttäjänä. Haasteena nähtiin isot lapsiryhmät.

Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että empatiataitojen tukemiseen on jatkossakin panostettava päiväkodeissa, sillä niiden merkitys on suuri. Tutkimustuloksista voidaan myös tehdä se johtopäätös, että pienemmät lapsiryhmät tukisivat paremmin lasten empatiataitojen tukemista päiväkodissa.

Avainsanat

empatia, päiväkotitoi, varhaiskasvatus, sosiaaliset taidot, tunnetaidot

School of: Health and Sport
Name of Degree Programme:
School of Social Services
Degree: Bachelor of social services

Author	Linda Linatti	Year	2018
Supervisor	Seija Järvi & Tuija Takkula		
Subject of thesis	Day care center workers' views and experiences regarding supporting the development of children's empathy skills in day care.		
Number of pages	43 + 1		

The goal of my thesis was to study the experiences of day care workers of why it is important to support the development of empathy skills of children in the day care and how do the day care workers carry out the supporting in everyday life of the day care center. I also wanted to know if there are some challenges that stand on the way of the supporting the development of empathy skills.

I gathered my material for the thesis by interviewing 5 day care center workers. I carried out the interviews in the form of theme interview.

The study shows that empathy skills have an important role in social situation and in everyday life. Most important ways of supporting the empathy skills of children are dealing with conflict situations and in the adult's role as supervisor. The biggest challenge was seen in large child groups.

The study also proves that it is important to keep supporting the development of children's empathy skills in day care. Another conclusion is that smaller groups in day care make it more effective to support the development of children's empathy skills.

Key words empathy, day care center, early childhood education, social skills, emotional skills

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 EMPATIAN PERUSTA	7
2.1 Kiintymyssuhde.....	9
2.2 Itsetunto	10
2.3 Temperamentti.....	11
3 EMPATIATAIDON TUKEMINEN VARHAISKASVATUKSESSA.....	13
3.1 Varhaiskasvatuslaki	14
3.2 Varhaiskasvatussuunnitelma	14
4 KASVATTAJAN ROOLI EMPATIATAITOJEN TUKEMISESSA.....	16
4.1 Kasvattajan omat tunne- ja vuorovaikutustaidot	16
4.2 Lapsen tunteiden hyväksyminen ja nimeäminen	17
4.3 Lapsen itsetunnon vahvistaminen.....	18
4.4 Mallioppiminen.....	19
4.5 Keinoja tukea lasten empatiataitojen kehittymistä päiväkodissa.....	20
5 TUTKIMUKSEN TAVOITE.....	23
6 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET	24
7 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN	25
7.1 Aineiston keruu	25
7.2 Aineiston analyysi	26
7.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	27
8 TUTKIMUSTULOKSET	28
8.1 Empatiataidoilla suuri merkitys sosiaalisissa suhteissa	28
8.2 Ristiriitatilanteet	29
8.3 Kasvattajan roolin merkitys	31
8.4 Keinot.....	32
8.5 Suuret ryhmäkoot haasteena.....	33
9 JOHTOPÄÄTÖKSET	35
9.1 Empatiataitojen tukemiseen päiväkodissa panostettava.....	35
9.2 Pienemmät lapsiryhmät	36

10POHDINTA.....	38
LÄHTEET.....	40
LIITTEET	43

1 JOHDANTO

Lähdin omassa opinnäytetyössäni tutkimaan lasten empatiataitojen tukemista päiväkodissa. Valitsin tämän aiheen, koska empatia ja yleensäkin tunnetaidot kiinnostavat minua ja koen empatiataitojen tukemisen päiväkodissa tärkeäksi asiaksi, sillä empatiataidoilla tai sen puutteella on vaikutuksia myös myöhemmin. Kyky empatiaan on tärkeä elämäntaito ja isossa osassa sosiaalisissa tilanteissa.

Aihe on myös ajankohtainen, sillä tunnetaitoja, johon empatiakin kuuluu, on alettu opettamaan päiväkodissa. Vuorovaikutustaitojen ja empatian opettamisesta mainitaan vuoden 2016 varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Tunnetaidot ja niiden merkitys on ollut nyt paljon esillä ja halusin lähteä selvittämään, kuinka isossa merkityksessä empatiataitojen opettelu nähdään päiväkodissa.

Lähdin tekemään opinnäytetyötä tästä aiheesta myös siksi, että halusin saada enemmän tietoa tulevan lastentarhanopettajan työn kannalta siitä, miten lasten empatiataitoja ja niiden kehittymistä voisi tukea päiväkodissa. Opinnäytetyöni kautta myös varhaiskasvatuksen ammattilaiset voivat saada uusia näkökulmia empatiataitojen tukemiselle päiväkodissa.

Keräsin aineiston opinnäytetyöhöni haastattelemalla muutamia päiväkodissa työskenteleviä varhaiskasvatuksen ammattilaisia heidän kokemuksistaan ja näkemyksistään lasten empatiataitojen tukemiseen liittyen. Opinnäytetyöni aihe käsittelee kaikkia päiväkotikäisiä lapsia ja siksi en lähtenyt rajoittamaan sitä, minkä ikäisten lasten ryhmissä haastattelemani henkilöt työskentelevät.

Opinnäytetyöni alkaa empatian käsitteen määrittelyllä ja tarkastelemalla empatian lähtökohtia: kiintymyssuhdetta, itsetuntoa ja temperamenttia. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan, mitä varhaiskasvatuslaki ja varhaiskasvatussuunnitelma sanovat empatiataitojen opettamisesta päiväkodissa. Tämän jälkeen käsittelen teorian tiedon valossa kasvattajan roolia empatiataitojen tukijana ja siihen liittyviä tekijöitä. Kasvattajan roolin jälkeen siirryn kertomaan tutkimukseni tavoitteesta, tutkimukseni toteuttamisesta ja sen jälkeen tutkimustuloksista ja johtopäätöksistä.

2 EMPATIAN PERUSTA

Empatia on kykyä asettua toisen ihmisen asemaan ja nähdä tilanne toisen ihmisen näkökulmasta. Empatia voidaan nähdä myös toisen tunteiden myötäelämisinä, jolloin koemme samoja tunteita kuin meille läheinen ihminen kokee. Empatialle on olennaista tunteiden tarkka tunnistaminen, tunteiden syiden ymmärtäminen, toisen roolin omaksuminen ja hänen näkökulmansa oivaltaminen. (Saarinen & Kokkonen 2003, 100-101)

Tässä opinnäytetyössä tarkoitan empatiataidolla kykyä asettua toisen ihmisen asemaan ja nähdä tilanne toisen näkökulmasta sekä taitoa lukea toisen tunteita ja kykyä havainnoida, miltä toisesta tuntuu.

Empatian voi määritellä myös toisten henkilöiden mielen sisältöjen ymmärtämiseksi, tulkitsemiseksi ja kokemiseksi. Empatian keskeinen ominaisuus on se, että havaitsijalle syntyy samantyyppinen mielentila ja mahdollisesti myös kehoellinen tila kuin empatian kohteelle. Empatian avulla voimme asettaa itsemme mieleemme sisällä samanlaiseen asemaan ja kokemustilaan toisen ihmisen kanssa. Nummenmaan (2010, 133) mukaan empatia ei rajoitu pelkästään tunteisiin, vaikka se liittyykin keskeisesti tunnekokemusten matkimiseen ja toistamiseen. Empatiamekanismin avulla kykenemme myös päättelämään toisen kiinnostuksen kohteita ja tavoitteita. Itse lähestyn opinnäytetyössäni empatiaa pelkästään toisen tunteiden tulkitsemisen ja kokemisen kautta, en kiinnostuksen kohteiden ja tavoitteiden päättelyn näkökulmasta. (Nummenmaa 2010, 132-133)

Empatiakykyä voidaan oppia ja opettaa. Perusta empatiakyvylle luodaan jo vauvana, mutta varsinainen empatiakyky kehittyy myöhemmällä iällä. Jalovaara (2005, 27) sanoo, että lapsi osaa jo varhaisiässä tuntea empatiaa. Keltikangas-Järvisen (2012, 62-63) mukaan alle kolme vuotiaan lapsen reagoiminen esim. toisen itkuun ei johdu myötätunnosta, vaan siitä, että lapsi ei kykene vielä erottamaan omia ja toisen tunteita keskenään ja kuvittelee, että mikä tapahtuu toiselle, tapahtuu myös hänelle. Keltikangas-järvinen (2012, 62-63) sanoo, että lapsi alkaa kolme vuotiaana huomata eron omien tunteiden ja toisten tunteiden välillä ja

kokea empatiaa, mutta kuitenkin omien ja toisten tunteiden eron lapsi ymmärtää kunnolla kuitenkin vasta neljä vuotiaana. Peltosen mukaan (2000, 73) leikki-ikäisen lapsen kanssa voi alkaa opetella toisen asemaan asetumista. Empatian pohja luodaan kuitenkin jo vauvaiässä ja siksi myös päiväkodissa kaikenikäisten lasten empatiataitoja voidaan tukea.

Empaattisuutemme riippuu pitkälti elämämme ensimmäisistä vuosista, siitä millainen suhde meillä on vanhempiimme ollut ja miten he ovat meitä kasvattaneet (Saarinen & Kokkonen 2003, 101). Tämän lisäksi myös koulujärjestelmällä, sen tarjoamilla leikeillä, harjoitteilla ja opettajien antamilla esimerkeillä on iso merkitys empatian opettajana (Saarinen & Kokkonen 2003, 101). Moni lapsi on ennen kouluikää päivähoidossa, josta myös opitaan kodin ohella empatiataitoja, siksi niitä on tärkeä tukea myös siellä, sillä päivähoidossa olevat lapset viettävät ison osan päivästänsä hoidossa.

Empatian kehittämisessä ja sitä tukiessa on hyvä muistaa, että lasten välillä on yksilöllisiä eroja ja lapset kehittyvät eri tahtiin. Saman perheen lapsissakin saatetaan olla isoja eroja. Joku lapsi voi olla jo 4-vuotiaana epäitsekäs ja huomioonottava ja joku toinen ei vielä murrosiässäkään. Vanhempien ja kasvattajien on hyvä muistaa ja huomioida lasten yksilölliset erot. (Peltonen 2000, 78-79)

Peltosen (2000, 17) mukaan empatia on yksi osa tunnetaitoja ja ne ovat käytössä aina, kun ihmiset ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Käytämme tunnetaitoja päivittäin sekä vaistomaisesti että tietoisesti. Tunnetaidot ovat osa sosiaalista käyttäytymistämme ja ne osaltaan ohjaavat tekojamme, päätöksiämme ja ajatuksiamme. Tunnetaitoihin kuuluu mm. tunteiden kokeminen, näyttäminen, tunnistaminen ja hillitseminen. Omien tunteiden tunnistaminen ja hyväksyminen ovat perusta empatiataidolle, sillä lapsen täytyy ensin oppia tunnistamaan ja hyväksymään omat tunteensa, jotta hän voisi opetella hyväksymään toisen ihmisen tunteita. (Peltonen 2000, 13, 15, 74)

Empatia kuuluu myös sosiaalisiin taitoihin. Sosiaaliset taidot ovat kykyä ymmärtää toista ihmistä, hänen näkökulmiaan ja tunteitaan. Sosiaaliset taidot eivät ole synnynnäisiä, vaan ne opitaan. (Keltikangas- Järvinen 2010, 17, 22-23).

2.1 Kiintymyssuhde

Empatiataidon pohja luodaan jo vauvana varhaisessa kiintymyssuhteessa. Tämän takia käyn lyhyesti läpi kiintymyssuhdetta ja sen merkitystä empatiataitojen kehittymiselle. John Bowlby (1907-1990) kehitti kiintymyssuhdeteorian, joka on teoria vauvan ja tämän hoitajan välisestä kiinteästä suhteesta. Teorian lähtökohdiana on lapsen synnynnäinen tarve kiinnittyä toiseen ihmiseen. Kiintymyssuhteessa lapsi rakentaa erilaisia käsityksiä ja oletuksia itsestään ja muista. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 97-98)

Bowlbyn kiintymyssuhdeteoriassa on määritelty erilaisia kiintymyssuhteita (Keltikangas-Järvinen 2010, 153-154), joista turvallinen kiintymyssuhde on merkityksellinen myöhemmän empatiataidon kannalta. Turvallisessa kiintymyssuhteessa lapsi rakentaa käsityksen siitä, miten ihmiset suhtautuvat toisiinsa ja miten he vastaavat toisten avunpyyntöihin. Tämän käsityksen lapsi muodostaa seuraamalla omia vanhempiaan ja olemalla vuorovaikutuksessa heidän kanssaan. Turvallisen kiintymyssuhteen etuna empatiataitojen kehittymiselle on myös se, että lapselle syntyy myös luottamus toisiin ihmisiin ja hän saa valmiudet toimia myöhemmin yhdessä toisten kanssa (Keltikangas-Järvinen 2012, 7-8, 26)

Kuten aiemmin mainitsin, omien tunteiden tunnistaminen ja hyväksyminen ovat perusta empatiataidolle. Turvallisessa kiintymyssuhteessa lapsi oppii viestimään tunnetilojaan selvästi, sillä lapsi uskaltaa näyttää avoimesti sekä myönteisiä että kielteisiä tunteitaan ja kokee, että hänen tunteensa ovat merkityksellisiä (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 99). Turvattomassa kiintymyssuhteessa lapsi ei saa kokemusta tunteisiin vastaamisesta, jolloin hän ei myöskään itse opi nimeämään ja ilmaisemaan tunteitaan (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 100), mikä voi hankaloittaa myöhempää empatiataitojen kehittymistä.

Kiintymyssuhde on merkityksellinen lapsen empatiataitojen kehittymiselle myös sen takia, että empatia vaatii kykyä käyttää mielikuvia. Tämä kyky syntyy kiintymyssuhteessa. Kun lapsen ja tämän hoitajan välille on muodostunut turvallinen kiintymyssuhde, lapsi oppii muodostamaan mielessään mielikuvan ensisijaisesta kiintymyksen kohteestaan. Myöhemmin lapsi pystyy muodostamaan mielikuvan

myös siitä, miltä toisesta ihmisestä tuntuu. Tämä on empatian edellytys, sillä, jos lapsi ei kykene muodostamaan tätä mielikuvaa, ei hän pysty asettumaan toisen ihmisen asemaan ja eikä ajattelemaan, miltä toisesta tuntuu eli hän ei kykene tuntemaan empatiaa. (Keltikangas- Järvinen 2010, 134-136, 154)

Turvallisen kiintymyssuhteen on huomattu olevan tärkeä lapsen empatian kehittymiselle myös siitä syystä, että lapset, jotka kokevat olevansa turvassa ovat empaattisempia. (Tamminen 2004, 61; Suhonen 2011, 96). Kerran turvallisuuden on katsottu olevan yhteydessä empatiaan, on kodin lisäksi myös päiväkodissa kiinnitettävä huomiota siihen, että ilmapiiri on sellainen, että lapset kokevat olevansa turvassa. Turvallisuuden tunteen luomisella voidaan päiväkodissakin tukea lasten empatiataitojen kehittymistä.

Vaikka opinnäytetyöni käsittelee empatiataitojen tukemista päiväkodissa, halusin tuoda esille kiintymyssuhteen merkityksen empatiataidoille, jotta syntyisi ymmärrys siitä, että perusta empatiataidolle luodaan jo vauvana. Lapsi on muodostanut jonkinlaisen kiintymyssuhteen hoitajaansa jo ennen tuloa päiväkotiin. Jos tämä kiintymyssuhde on turvallinen, lapsella on jo olemassa jonkinlainen perusta empatiataidolle, jonka päälle on hyvä kehittää lisää lapsen empatiataitoja tukemalla niiden kehittymistä päiväkodissa. Jos lapsi ei ole muodostanut turvallista kiintymyssuhdetta hoitajaansa, on empatiataitojen kehittyminen haasteellisempaa, sillä lapsi ei ole oppinut tunteiden ilmaisemista eikä empatiataidon kannalta merkityksellistä mielikuvan muodostamista. Empatiataidon kehittymisen ja tukemisen kannalta päiväkodin työntekijän on hyvä huomioda se, millainen kiintymyssuhde lapsella on vanhempaansa/vanhempiinsa. Tätä on hyvä miettiä varsinkin silloin, jos näyttää siltä, että lapsen empatiakyky on heikko. Täytyy kuitenkin muistaa myös lasten yksilöllinen kehitys ja se, että kyky empatiaan kehittyy lapsilla eri tahdissa.

2.2 Itsetunto

Jääskinen ja Pelliccioni (2017, 149) määrittelevät itsetunnon ”sisäiseksi kokemukseksi omasta hyvyydestä, kyvykkyydestä ja riittämisestä”. Hyvä itsetunto

muodostuu turvallisessa kiintymyssuhteessa, sillä Keltikangas-Järvisen (2012, 27) mukaan positiiviset hoivakokemukset antavat tunteen omasta arvokkuudesta ja luovat pohjan hyvän itsetunnon kehittymiselle.

Hyvällä itsetunnolla on yhteys empatiaan, sillä hyvä itsetunto liittyy kykyyn tunnistaa omia tunteitaan, mikä taas toimii pohjana empatian kehittymiselle. (Nurmiranta, Leppämäki, Horppu 2009, 55). Nurmiranta ym. (2009, 22) mainitsevat myös, että hyvään itsetuntoon kuuluu kyky arvostaa muita ihmisiä ja ottaa toiset huomioon. Hyvä itsetunto vaikuttaa siihen, että ihminen kykenee arvostamaan ja kunnioittamaan muita ihmisiä (Keltikangas- Järvinen 2010, 158-159).

Koska hyvällä itsetunnolla ja empatialla on yhteys toisiinsa, on empatian tukemisen kannalta tärkeää, että lapsen itsetuntoa vahvistetaan. Myös varhaiskasvattajien on tärkeää tietää tämä yhteys ja vahvistaa lapsen itsetuntoa, sillä tällä tavalla he samalla tukevat lapsen empatian kehittymistä. Palaan myöhemmin siihen, millä keinoilla varhaiskasvattaja voi päiväkodissa vahvistaa lapsen itsetuntoa.

2.3 Temperamentti

Keltikangas-Järvisen (2010, 29-30) mukaan temperamentti on ihmisen persoonallisuuden pohja ja se tarkoittaa ihmisen synnynnäistä valmiutta reagoida tietyllä tavalla ympäristön ärsykkeisiin ja omiin sisäisiin tiloihin tai toimia tietyllä tavalla. Temperamentti selittää mm. sitä, miten voimakkaasti ihmiset reagoivat erilaisiin asioihin, kuten nälkään tai väsymykseen tai miten mielenkiintoisina ihminen kokee toiset ihmiset. Keltikangas-Järvisen mukaan (2008, 12) temperamentti selittää myös sitä, miksi jotkut asiat sujuvat toisilta helpommin kuin toisilta. Temperamentti on osittain perinnöllinen ja osittain seurausta niistä eroista, joita ihmiselle on syntynyt raskausaikana sellaisissa asioissa, kuin autonomisen hermoston reagoitiherkkyys ja – voimakkuus ja aivojen metabolia. Ihmisen temperamentti säilyy melko pysyvänä läpi elämän. (Keltikangas-Järvinen 2010, 28-29, 31)

Joillakin temperamenttipiirteillä on katsottu olevan yhteys empatiaan. Sosiaalisuuden voi helposti olettaa olevan yhteydessä empatiaan, mutta näin ei olekaan. Jos sosiaalisilla taidoilla tarkoitetaan empatiaa, hienotunteisuutta ja toisen ihmisen tunteiden ymmärtämistä, ei sosiaalisuus temperamenttipiirteenä olekaan tärkeimmässä roolissa. Sen sijaan empatian on katsottu olevan yhteydessä ujouteen, joka temperamenttipiirteistä kuuluu sensitiivisyyteen eli herkkyyteen (Keltikangas-Järvinen 2010, 59-61)

Keltikangas-Järvisen (2010, 60-61) mukaan Ihminen, jolla on korkea sensitiivisyys, on hyvin aistiherkkä. Tämän lisäksi sensitiivisyyteen kuuluu sosiaalinen herkkyyks. Sensitiivinen lapsi oppii muita aiemmin tulkitsemaan toisen tunteita ja huomaa vähemmän sensitiivistä herkemmin, että ihmiset voivat sanoa muuta, kuin mitä oikeasti tuntevat. Vastaavasti matalalla sensitiivisyydellä varustettu ihminen ei osaa aistia tunnelmia eikä tulkita toisen ihmisen emootioiden osoituksia. Hän ei ymmärrä pieniä vihjeitä eikä osaa mukauttaa käytöstään tilanteen mukaan. (Keltikangas-Järvinen 2010, 60-61)

Keltikangas-Järvisen (2008, 66) mukaan ujous on etu sosiaalisissa tilanteissa myös siksi, että ujous lisää toisten ihmisten huomioon ottamista. Lisäksi on osoitettu, että ”ujot lapset ottavat vastuuta omista teoistaan aikaisemmin kuin aktiiviset lapset, ovat empaattisempia, eivät ole koskaan röyhkeitä aikuisia kohtaan eivätkä dominoivia muiden lasten seurassa” (Keltikangas- Järvinen 2010, 44).

Temperamentin valossa katsottuna ujoilla ja sensitiivisillä lapsilla on suurempi synnynnäinen valmius empatiaan, sillä he ovat herkempiä havainnoimaan muiden tunteita ja ottavat herkemmin toiset ihmiset huomioon. Kuten aiemmin tuli esille, empatiaa voidaan oppia, joten vähemmän sensitiivinenkin lapsi voi oppia empatiaa ja asettumaan toisen ihmisen asemaan. Kasvattajien tulee huomioida lasten temperamenttierot ja kunnioittaa lasten perustemperamenttia ja uskoa, että valmius esimerkiksi empaattisuuteen tulee vähemmän sensitiivisilläkin lapsilla, kunhan ikää tulee lisää (Keltikangas- Järvinen 2010, 45)

3 EMPATIATAIDON TUKEMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

Varhaiskasvatus on lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistävä ja syrjäytymistä ehkäisevä palvelu, jonka tehtävänä on edistää lapsen kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksella on iso merkitys lasten kehitykselle, sillä varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot vahvistavat lasten osallisuutta ja aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. Laadukkaan varhaiskasvatuksen pohjana on lapsuuden merkityksen ymmärtäminen sekä tietämys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta. Tärkeää on myös se, että varhaiskasvatuksen henkilöstö tuntee jokaisen lapsen ja ottaa huomioon hänen yksilöllisen kehityksensä. (Opetushallitus 2016, 14, 18)

Kunta on velvollinen järjestämään varhaiskasvatusta. Se voi tuottaa palvelun itse tai ostaa palvelun yksityiseltä palveluntuottajalta (Opetushallitus 2016, 14). Varhaiskasvatusta voidaan antaa päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai muuna varhaiskasvatuksena, kuten kerho- tai leikkitoimintana (Opetushallitus 2016, 17). Itse puhun opinnäytetyössäni päiväkodeista, kun käsittelen empatiataitojen tukemista varhaiskasvatusikäisillä (0-6/7v) lapsilla, vaikka samalla tavalla empatiataitoja voidaan tukea myös perhepäivähoidossa ja kerhossa. Päiväkoti on kuitenkin yleisin varhaiskasvatuksen toimintamuoto, joten myös siksi tuntui luonnolliselta puhua päiväkodeista. Myös työntekijöistä puhun päiväkodin työntekijöinä tai varhaiskasvattajina/ kasvattajina.

Kaikille varhaiskasvatuksen toimintamuodoille on yhteistä se, että niitä ohjaavat varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteet (Opetushallitus 2016, 17). Varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee vastata siitä, että sen hankkimat palvelut järjestetään varhaiskasvatusta koskevien säädösten sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti (Opetushallitus 2016, 14). Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet perustuvat Suomen perustuslakiin, varhaiskasvatuslakiin ja päivähoidosta annettuun asetukseen sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin (Opetushallitus 2016, 14-15). Koska varhaiskas-

vatuslaki ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjaavat varhaiskasvatuksen järjestämistä ja toimintaa, halusin tuoda esille sen, mitä niissä sanotaan empatiataitojen tukemisesta päiväkodissa.

3.1 Varhaiskasvatuslaki

Varhaiskasvatuslain (580/2015 1: 2a §) mukaan varhaiskasvatuksen tulee edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia. Kokonaisvaltaisen kasvun ja kehityksen kannalta on tärkeää tukea myös lapsen empatiataitojen kehitystä päiväkodissa, koska empatiataidot ja kyky empatiaan tukevat lapsen sosiaalisia suhteita. Sosiaaliset suhteet ovat osa kokonaisvaltaista hyvinvointia (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2016).

Varhaiskasvatuslaissa (580/2015 1:2a §) sanotaan, että varhaiskasvatuksen tavoitteena on kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmissä sekä ohjata lasta toisten ihmisten kunnioittamiseen. Kuten aiemmin tuli esille, empatia on osa tunnetaitoja, jotka ovat osa sosiaalista käyttäytymistämme ja ohjaavat toimintaamme, tekojamme ja ajatuksiamme. Tämän takia yhteistyö- ja vuorovaikutustaitojemme ja toisten kunnioittamisen kannalta ajateltuna on tärkeää tukea lapsen empatiataitoja varhaiskasvatuksessa, jotta lapsi oppii toimintansa ja sanojensa merkityksen muiden kannalta ajateltuna eli pystyy toimimaan toisten kanssa yhteistyössä loukkaamatta näitä jatkuvasti sanoillaan ja teoillaan ymmärtämättä sen seurauksia.

3.2 Varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuslain lisäksi varhaiskasvatuksen toimintaa ohjaavat valtakunnallinen ja seudulliset varhaiskasvatussuunnitelmat. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet luovat pohjan varhaiskasvatussuunnitelmille.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2016, 21) mainitaan, että kasvatuksen tehtävänä on ohjata lasten yksilöllisen identiteetin muotoutumista siten, että lapset oppivat huomaamaan oman toimintansa vaikutukset toisiin ihmisiin. Lasten kehitystä on tuettava sillä tavalla, että he oppivat toimimaan ja käyttämään osaamistaan toisten hyväksi (Opetushallitus 2016, 21). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2016, 22-23) tuodaan esille myös se, että vuorovaikutustaidoilla ja kyvyllä ymmärtää muita on tärkeä merkitys lapsen identiteetille, toimintakyvylle ja hyvinvoinnille.

Tunnetaidoilla on iso merkitys lapsen empatiataitojen tukemisessa ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa mainitaan myös tunnetaidoista. Lasten kanssa tulee opetella tunteiden havaitsemista, tiedostamista ja nimeämistä, sillä silloin lasten tunnetaidot vahvistuvat (Opetushallitus 2016, 23). Myös empatiataitojen tukemiseen viitataan varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2016, 23), sillä siinä sanotaan, että ”varhaiskasvatuksessa lasten kanssa harjoitellaan toisen asemaan asettumista ja opetellaan tarkastelemaan asioita eri näkökulmista sekä ratkaisemaan ristiriitatilanteita rakentavasti”.

Nämä asiat nousivat esille varhaiskasvatussuunnitelman perusteista empatiataitoihin liittyen. Tämänkin perusteella voidaan sanoa, että empatiataitojen opettamisella on iso merkitys, koska ne on nostettu esille yhtenä varhaiskasvatuksen toimintaa ohjaavina tekijöinä varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa.

4 KASVATTAJAN ROOLI EMPATIATAITOJEN TUKEMISESSA

Tutkimusaineistostani nousi esille kasvattajan suuri merkitys empatiataitojen tukemisessa päiväkodissa. Palaan myöhemmin tutkimustuloksissani siihen, mitä asioita haastateltavat toivat esille kasvattajan roolista empatiantaitojen tukijana. Koska tämä rooli nähtiin tärkeänä, halusin perehtyä siihen myös taustateorioiden valossa. Yksi haastattelu teemani oli kasvattajan rooli, joten senkin takia halusin tässä tuoda esille taustateoriaa kasvattajan rooliin liittyen.

4.1 Kasvattajan omat tunne- ja vuorovaikutustaidot

Kasvattajan omilla tunne- ja vuorovaikutustaidoilla sekä kasvattajan omalla empaattisuudella on suuri merkitys lasten empatiataitojen tukemisessa. On tärkeää, että aikuinen on ymmärtäväinen ja sensitiivinen eli hänellä on herkkyys reagoida lapseen ja tämän tarpeisiin (Rusanen 2011, 98) sillä lapsi, jota ymmärretään ja on ymmärretty, ymmärtää itsekin muita ihmisiä eli on empaattinen (Kemppinen & Rouvinen-Kemppinen 2004, 42). Kronqvistin ja Pulkkinen (2007, 129) mukaan lapset oppivat empatiaa empaattiselta kasvattajalta, joka on toisen tilanteen tunnistava ja siihen reagoiva. Kun lapsen ympärillä on aikuisia, jotka ovat empaattisia ja vastaavat lapsen tarpeisiin ja tunteisiin, lapsikin oppii empatiaa.

Aikuisen tulee osata käsitellä omia tunteitaan ja hyväksyä omat tunteensa, sillä omien tunteiden hyväksyminen ja hallinta auttavat siinä, että aikuinen jaksaa hyväksyä myös lasten erilaiset tunteet ja tunnetilat (Kullberg-Piilola 2000, 28). Jos omien tunteiden esimerkiksi vihan tunteen näyttäminen on aikuiselle vaikeaa, millä tavalla hän pystyy hyväksymään lapsen vihan? Omien tunteiden hallinnan ja hyväksymisen lisäksi lasten empatiataitojen tukemisessa on Jääskisen ja Pelliccionin (2017, 131) mukaan merkityksellistä myös se, että aikuinen suhtautuu itseensä lempeästi ja myötätunnolla.

Kasvattajan omilla tunne- ja vuorovaikutustaidoilla on merkitystä, myös siksi, että lapset imevät itseensä ympärillä olevien aikuisten, kuten varhaiskasvattajien vuo-

rovaikutusmalleja ja arvoja (Saarinen & Kokkonen, 2003, 116) ja ottavat mallia heistä esimerkiksi sen suhteen, kuinka kasvattaja suhtautuu erilaisiin tunteisiin ja huomioi muita ihmisiä (Webster-Stratton, 2011, 259). Mallioppimisen käsitteeseen ja sen merkitykseen empatiataitojen oppimisessa palaan myöhemmin. Sen lisäksi, että lapsi oppii empatiataitoja seuraamalla kasvattajien mallia, hän oppii niitä myös silloin, kun aikuinen sanoittaa omia tunteitaan ja tarpeitaan (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 131). Tämän takia olisi tärkeää, että päiväkodissakin aikuiset sanoittaisivat omia tunteitaan lapsille ja tällä tavalla opettaisivat lapsille empatiataitoja.

4.2 Lapsen tunteiden hyväksyminen ja nimeäminen

Lasten empatiakehityksen perusta on siis se, että hän oppii hyväksymään omat tunteensa ja käsittelemään niitä ja tässä kasvattajalla on iso rooli. Hänen täytyy auttaa lasta nimeämään ja käsittelemään tunteitaan ja hyväksyä lasten erilaiset tunteet. On tärkeää hyväksyä kaikki lapsen tunteet sekä myönteiset että kielteiset ja antaa lapselle käsitys, että kaikki hänen tunteensa ovat sallittuja ja normaaleja. Jos lapsen ei anneta näyttää kaikenlaisia tunteitaan, hänelle tulee käsitys, että hänen tunteensa ei ole normaaleja ja, että hänessä on joku vika, kun hän kokee tällä tavalla (Kullberg-Piilola 2000, 25). Tällöin lapsi oppii, että tunteita ei saa näyttää ja vaikeista tunteista ei saa puhua, jolloin lapsi ei myöskään opi käsittelemään omia tunteitaan eikä hyväksymään niitä, jolloin hänen on vaikea hyväksyä myös toisten tunteet ja kokea empatiaa.

Sen lisäksi, että aikuinen hyväksyy kaikki lapsen tunteet, hänen tulee tukea lasta tunteidensa nimeämisessä ja säätelyssä. Kasvattajat ”nimeävät lapsen tunteita, esittelevät vaihtoehtoisia tunteiden säätelykeinoja, rohkaisevat lasta myönteisellä palautteella, kannustavat kaikista tunteista puhumista ja niiden rakentavaa ilmaisemista” (Saarinen & Kokkonen 2003, 132-133). Näin lapsi oppii, että kaikki hänen tunteensa ovat sallittuja ja hän oppii, miten erilaisia tunteita on sopiva purkaa. Aikuisen avulla lapsi oppii, että esimerkiksi vihankin tunne on normaali ja sallittu,

mutta sitä ei voi purkaa lyömällä kaveria lelulla päähän, vaan menemällä esimerkiksi leikkimään toista leikkiä ja tulemalla hetkeksi aikuisen syliin juttelemaan tai vaan istumaan.

Kun lapsen erilaiset tunteet ymmärretään ja hyväksytään, lapsi oppii, että muillakin ihmisillä on samanlaisia tunteita kuin hänellä. Tämän myötä lapselle vähitellen kehittyvät valmiudet empatiaan. Sen lisäksi, että aikuinen hyväksyy lapsen tunteet, hänen tulee opettaa lasta hyväksymään omat tunteensa. Kun lapsi hyväksyy ja sallii omat tunteensa, hän oppii helpommin hyväksymään myös kavereiden erilaiset tunteet. (Kullberg-Piilola 2000, 31, 33)

Koska lapsen tunteiden hyväksymisellä ja niihin reagoimisella on suuri merkitys empatiataidon kehittymiselle, on tärkeää, että päiväkodissa kasvattajat kiinnittävät huomiota siihen, millä tavalla he reagoivat lapsen erilaisiin tunteisiin ja miten erilaisia tunteita käydään läpi ja käsitellään. Tässäkin asiassa on tärkeää huomioida lasten yksilölliset erot, sillä vaikka jokainen lapsi tarvitsee apua tunteidensa ja käyttäytymisensä säätelyyn, jotkut lapset tarvitsevat sitä toisia enemmän (Aho-nen 2018,11) ja tämä asia kasvattajan tulee huomioida tukiessa lasten tunnetaitojen ja empaattisuuden kehitystä.

4.3 Lapsen itsetunnon vahvistaminen

Kuten aiemmin tuli esille, lapsen empatiataidot rakentuvat hyvälle itsetunnolle. Tämän takia empatiataitojen kehittymisen kannalta on tärkeää, että kasvattaja vahvistaa lapsen itsetuntoa.

Ensimmäinen tärkeä asia lapsen itsetunnon vahvistamisessa on kunnioittaa lasta omana itsenään (Kemppinen & Rouvinen-Kemppinen 2004, 17-18) ja kehua häntä. Lapsen tulee saada kokea, että hän on rakastettu, arvostettu ja hyväksytty sellaisena kuin hän on, ilman, että hyväksyntää tarvitsee ansaita suorittamisella (Koivisto 2011, 45). Päiväkodin aikuisen tulee huomioida lasta päiväkodin arjessa ja osoittaa tälle, että tämä on tärkeä ja ihana ihan omana itsenään. Lapsi kokee itsensä tärkeäksi ja arvokkaaksi, kun aikuinen osoittaa hänelle positiivista häneen

kohdistuvaa huomiota esimerkiksi lämminhenkisellä tervehdyksellä, hymyllä tai kosketuksella (Koivisto 2011, 46). Lapsen itsetunto saa vahvistusta, kun hänet huomioidaan henkilökohtaisesti ja hänen kohtaamisestaan iloitaan.

Erityisen tärkeää henkilökohtaisen huomion saaminen ja onnistumisen kokemukset ovat ensimmäisen ikävuoden lopussa ja toisen alussa, kun lapsen kehityksessä on voimakas omien toimintojen harjoittamisen vaihe. Tällöin lapsen on tärkeää saada rajattomasti ihailua ja kokea paljon onnistumisia ja mahdollisimman vähän arvostelua, sillä nämä onnistumisen kokemukset ovat pohja lapsen itsetunnolle ja sille, että hän pystyy myöhemmin hyväksymään itsensä sellaisena kuin on ja arvostamaan itseään puutteistaan huolimatta. (Keltikangas-Järvinen 2010, 129)

Lapsen arvostuksen ja henkilökohtaisen huomion lisäksi toinen merkittävä asia lapsen itsetunnon tukemisessa on lapsen kannustus. Kannustuksella on tarkoitus aikaan saada hyvää mieltä, nostaa tiedostamattomia asioita tietoisuuteen ja antaa asioille myönteinen merkitys (Kemppinen & Rouvinen-Kemppinen 2004, 17-18). Kannustamisen tulee olla mielekästä ja johdonmukaista, sillä silloin se lisää lapsen itseluottamusta (Webster-stratton 2011, 63). Kannustamisen hyviä puolia on myös se, että kannustaminen tarttuu. Kun lasta kehuaan, hänkin oppii kehuaan muita (Kemppinen & Rouvinen-Kemppinen 2004, 17-18).

4.4 Mallioppiminen

Mallioppimisen käsite löytyy Albert Banduran sosiaalis-kognitiivisesta teoriasta. Banduran sosiaalis-kognitiivisen teorian mukaan ihmisille on kehittynyt kyky oppia asioita havainnoimalla, jonka ansiosta he voivat laajentaa tietojaan ja taitojaan mallina olevien vaikutteiden pohjalta. Suurin osa ihmisen sosiaalisesta oppimisesta tapahtuu joko tietoisesti tai tiedostamatta yksilöiden havainnoidessa muiden käyttäytymistä ja siitä heille koituvia seurauksia. Mallina olevat vaikutteet

edistävät uusien taitojen ja käyttäytymismuotojen omaksumista sekä toimivat sosiaalisina kannustimina, jotka ohjaavat ihmisen käyttäytymistä sosiaalisessa kanssakäymisessä (Bandura 2002, 28-29).

Lapset oppivat paljon sosiaalisia taitoja mallioppimisen kautta. Lapset havainnoivat jatkuvasti vanhempiaan, sisaruksiaan, ikätovereitaan ja muita aikuisia ja omaksuvat näiltä normeja ja käyttäytymismuotoja. Jo pienet vauvat voivat toimia johdonmukaisesti mallin mukaan ja tekevätkin niin. (Bandura 2002 32-33, 71-72)

Lapset seuraavat sivusta omien vanhempiensa tunneilmaisua ja sosiaalista käyttäytymistä ja oppivat näiltä tunneälykkäitä toimintatapoja (Saarinen & Kokkonen 2003, 133). Toisten käyttäytymistä seuraamalla lapsi omaksuu sosiaalisia taitoja ja kun tätä mallia rohkaistaan tai palkitaan, se toimii sosiaalisena mallina (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 125). Kun lapsi huomaa, että kaveri saa positiivista palautetta jostakin toiminnastaan, hän todennäköisesti toimii myös itse tämän mukaan. Tällöin kaveri toimii sosiaalisena mallina lapselle.

Lapset oppivat toimimaan tunteidensa kanssa ja suhtautumaan toisiin empaattisesti ympäristön näyttämän esimerkin avulla. Aikuiset toimivat lapsen malleina ja siksi lapsen on hyvä nähdä, miten aikuinen korjaa mokansa, palaa tilanteisiin ja käy ne rakentavasti läpi. Tällä tavalla lapsi oppii saamansa mallin avulla myös itse toimimaan erilaisissa tilanteissa ja käsittelemään tunteitaan rakentavasti ja kohtaamaan toiset empaattisesti. Mallia sosiaalisissa tilanteissa toimisesta ja toisten kohtelusta, välittää lapselle myös se, miten aikuinen antaa kohdella itseään ja miten aikuinen kohtelee toisia ihmisiä (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 47,80).

4.5 Keinoja tukea lasten empatiataitojen kehittymistä päiväkodissa

Tässä kappaleessa käsitelen niitä taustateorioista esiin nousseita keinoja, joiden avulla voidaan tukea lasten empatiataitojen kehittymistä päiväkodissa. Tutkimustuloksissa käsitelen niitä empatiataitojen tukemiseen liittyviä keinoja, joita päiväkodin työntekijät toivat esille haastatteluissa.

Toisen tunteiden ymmärtämistä ja toisen asemaan asettumista voidaan harjoitella lasten kanssa kiinnittämällä huomiota erilaisiin tunteisiin. Kun aikuiset ja toiset lapset kertovat omista tunteistaan, tarpeistaan, kokemuksistaan ja ajatuksistaan, lapsi oppii, mikä toisia satuttaa, tekee iloiseksi ja miltä toisesta missäkin tilanteessa tuntuu (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 137). Kronqvist ja Pulkkinen (2007, 129) mainitsevat, että lapsen kasvuympäristön ollessa sellainen, että tunteilmapiiiriin ja ihmisten tunteisiin kiinnitetään erityistä huomiota, lapsi alkaa tehdä havaintoja erilaisten ihmisten tunteista ja tunnetiloista. Aikuisten tulee tässäkin asiassa huomioida lasten erilaisuus ja se, että jotkut lapsen tarvitsevat enemmän keskustelua siitä, mikä toisesta tuntuu pahalta (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 129)

Lasten kanssa voidaan kuvitella, miltä toisesta tuntuu ja miten toimia erilaisissa tilanteissa. Schrooten (2018, 13) mainitsee esimerkiksi, että lasten kanssa voidaan keskustella, miltä suru tuntuu ja missä se tuntuu, miltä toisen suru näyttää, mistä itselle tai kaverille tulee surullinen olo ja mitä voi tehdä, jos näkee, että toinen on surullinen. Näin lapsi oppii, että suru voi tuntua erilaiselta eri ihmisistä ja lapsi oppii, miten toista voi lohduttaa tämän surussa. Tunteita voidaan käydä läpi myös kuvien avulla. Lasten kanssa mietitään, miltä kuvan henkilöstä tuntuu ja mistä päättelit, että tuntuu siltä ja mistä sellainen tunne voi johtua (Webster-Stratton 2011, 255)

Leikit ovat hyvä keino harjoitella empatiaa. Webster-Stratton (2011, 255) mainitsee esimerkiksi miltä sinusta tuntuisi jos- leikin, jossa lapsia pyydetään kertomaan tai näyttelemään, miltä heistä tuntuisi eri tilanteissa. Miltä tuntuu, jos kaveri lyö? Miltä tuntuu, jos ei oteta mukaan leikkiin? Miltä tuntuu, jos kaveri haukkuu? Kemppisen ja Rouvinen-Kemppisen (2004, 97) mukaan mielikuvitus leikit edesauttavat lapsen empatiakyvyn kehittymistä. Myös roolileikit ovat hyviä empatiantaitojen tukemisen kannalta, siinä niissä lapsi oppii asettumaan toisen asemaan ja ottamaan muut huomioon (Kemppinen & Rouvinen-Kemppinen 2004, 97).

Draamalla on katsottu olevan myönteisiä vaikutuksia empatiakykyyn, sillä niissä empatian oppiminen tapahtuu eläytymisen kautta, sillä lapsi eläytyy toisen rooliin

ja toimii niin kuin kuvittelee toisen toimivan (Joronen & Håkämies 2010 157, 154). Joronen ja Håkämies (2010) puhuivat artikkelissaan draamaan käyttämisestä kouluikäisten sosiaalisten taitojen mm. empatiataitojen tukemisessa, mutta samalla tavalla draama tukee myös päiväkotikäisten empatian kehittymistä. Eikä draaman tarvitse olla mitään erityisen hankalasti ajateltavaa, draamaa on myös edellä mainitut roolileikit, joita päiväkotikäiset lapset leikkivät ihan luonnostaankin.

Myös lasten elokuvat- ja kirjat ovat hyvä keino opetella empatiaa, sillä niiden avulla lasten kanssa voidaan keskustella siitä, mitä tunteita teoksen päähenkilö tuntee (Saarinen & Kokkonen 2003, 51). Peltosen mukaan (2000, 74) sadut ovat hyvä keino harjoitella toisen asemaan asettumista sen takia, että lapselle voi olla helpompi asettua kuvitteellisen hahmon tai eläimen asemaan kuin läheisen leikkitoverin asemaan.

Ahokkaan (2010, 159) mukaan lasten pyrkimys asettua toisen asemaan esimerkiksi ristiriitatilanteissa kehittyy nimenomaan ystävyys-suhteissa eli vertaissuhteet ovat tärkeässä roolissa empatiataitojen kehittymisessä. Tämän takia kasvattajien tulee tukea lasten kaverisuhteita päiväkodissa. Empatiataitojen kannalta on myös hyvä järjestää päiväkodissa sellaista toimintaa, jossa lapset joutuvat toimimaan yhteistyössä toisten kanssa, sillä sellaisessa toiminnassa lapsi oppii toisten auttamista ja empatian ilmaisemista. (Krongvist & Pulkkinen 2007, 124-125)

5 TUTKIMUKSEN TAVOITE

Tutkimukseni tavoitteena oli selvittää, kuinka tärkeäksi päiväkodin työntekijät kovat empatiataitojen tukemisen päiväkodissa ja millä keinoilla lasten empatiataitoja tuetaan päiväkodin arjessa. Lyhyesti muotoiltua tutkimuskysymykseni oli: Miten ja miksi lasten empatiataitoja tuetaan päiväkodissa?

Empatiataitojen tukemiseen liittyen minua kiinnosti myös, onko päiväkodin arjessa joitain asioita, jotka loisivat haasteita empatiataitojen tukemiselle? Joten tämä oli myös tutkimuskysymykseni.

6 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Erkamo ja Ulkuniemi (2013) käsittelevät opinnäytetyössään sitä, millaisia keinoja varhaiskasvattajilla on käytössä lasten empatiataitojen tukemiseen päiväkodissa. Lisäksi he selvittävät opinnäytetyössään, onko empatiataitojen tukemiselle päivähoidossa kehittämistarvetta.

Rättö (2017) on opinnäytetyössään tehnyt empatiaprojektin päiväkodissa. Empatiaprojektin tarkoituksena on ollut kartoittaa niitä käytänteitä ja menetelmiä, joita varhaiskasvatuksessa ja vanhemmilla on käytössä lasten empatiataitojen tukemiseen. Empatiaprojektin tavoitteena on ollut kehittää työtapoja ja menetelmiä, joita voidaan käyttää päiväkodin arjessa 3–5-vuotiaiden lasten empatiataidon tukemisessa ja kasvatuskumppanuuden tukena.

Hyytiäinen ja Suosalmi (2011) ovat omassa opinnäytetyössään harjoitelleet empatiaa lasten kanssa päiväkodissa toiminnallisien menetelmin, lähinnä draaman avulla.

7 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

Tutkimukseni on muodoltaan laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, sillä pyrin tutkimuksessani hakemaan tietoa tutkittavasta ilmiöstä ilman tilastollisia menetelmiä tai muita määrällisiä keinoja. Laadullisessa tutkimuksessa ilmiön kuvailemiseen käytetään sanoja ja lauseita, kuten omassa tutkimuksessani. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on tutkittavan ilmiön kuvaaminen, ymmärtäminen ja tulkinnan antaminen. (Kananen 2014, 18)

7.1 Aineiston keruu

Keräsin aineistoni haastattelemalla erään Meri-lapin alueen päiväkodin työntekijöitä. Haastateltavia varhaiskasvattajia oli yhteensä viisi ja haastattelin heitä josta erikseen eli tein yksilohaastatteluja. Haastatteluissani en lähtenyt erottelemaan sitä ovatko haastatteleman työntekijät lastentarhanopettajia vai lastenhoidtajia, sillä minun mielestä työntekijöiden asemalla ja koulutuksella ei ollut opinnäytetyöni kannalta merkitystä, sillä haastattelun kannalta merkityksellistä oli jokaisen työntekijän omat näkemykset ja kokemukset tutkimastani aiheesta.

Päädyin toteuttamaan haastatteluni teemahaastattelun muodossa, koska ilmiön kokonaiskuva ei ollut selvillä ja halusin jättää tilaa työntekijöiden omille vastauksille ja sille, että keskustelu tapahtuu tiettyjen teemojen rajoissa sen mukaan, mitä haastateltava tuo asiasta esille ja se synnyttää lisäkysymyksiä, mikä on ominaista teemahaastattelulle (Kananen 2014, 72).

Teemahaastattelussa ei ole valmiita kysymyksiä, vaan laajempia kokonaisuuksia teemoja, jotka johdattavat keskustelua (Kananen 2014, 76). Haastatteluani varten mietin valmiiksi teemat, jotka ohjaavat keskustelua ja tein teemahaastattelun rungon käyttäen esimerkkinä Kananen (2014, 78) teemahaastattelurungon mallia. Teemahaastattelurunkooni (liite 1) muodostui tutkimuskysymysteni ja taustateorian perusteella viisi haastattelua ohjaava teemaa, jotka kävin läpi haastateltavien kanssa.

Ensimmäinen teema oli empatian määrittely. Halusin ottaa sen yhdeksi teemaksi sen takia, että näin, millainen käsitys haastateltavillani on siitä, mitä empatia tarkoittaa. Tämän teeman avulla halusin myös nähdä, onko meillä yhtäläinen käsitys siitä, mitä empatia on, koska tutkimuksen luotettavuuden kannalta on merkityksellistä, että sekä tutkija että haastateltava ymmärtää käsitteet mahdollisimman samalla tavalla (Pohjola 2007, 26).

Tutkimukseni yhtenä tavoitteena oli selvittää, miksi empatiataitoja on tärkeä tukea päiväkodissa. Sen takia otin toiseksi haastatteluteemaksi empatiataitojen merkityksen. Yksi tutkimuskysymykseni oli, miten empatiataitoja tuetaan päiväkodissa. Joten kolmanneksi haastatteluteemaksi otin keinot. Neljänneksi teemaksi otin kasvattajan roolin, sillä taustateorioista oli tullut esille kasvattajan rooli empatiataitojen tukemisessa ja halusin selvittää, mitä mieltä haastateltavat asiasta on. Viidenneksi teemaksi otin haasteet, koska halusin tutkimuksellani selvittää myös sitä, onko päiväkodin arjessa joitain tekijöitä, jotka toisivat haasteita empatiataitojen tukemiselle.

7.2 Aineiston analyysi

Aineiston analyysia varten litteroin ensin haastattelunauhat eli kirjoitin ne auki tekstimuotoon. Litteroin nauhat ilman, että lähdin antamaan lisäkoodeja eri merkityksille. En myöskään kirjoittanut taukoja ylös. Muuten litteroin haastattelunauhat sanasta sanaan, säilyttäen puhekielisyyden. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 140)

Aineiston analysointi tapahtui sisällön analyysillä. Litteroinnin jälkeen lähdin luokittelemaan aineistoa teema-alueittain haastattelussa olleiden teemojen mukaan (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93). Ensin jaoin teemojen alle suoria lainauksia aineistosta, jonka jälkeen nostin teemojen alle lyhyesti esille, mitä asioita kuhunkin teemaan liittyen oli tullut esille.

Tässä vaiheessa minulla oli teema-alueiden alla pelkistettyjä ilmaisuja aineiston alkuperäisilmauksista (Tuomi & Sarajärvi 2009, 101). Tämän jälkeen lähdin jakamaan teema-alueiden alla olevia pelkistettyjä ilmauksia eri kategorioihin, nimeämällä kategorioita ja jakamalla samaa tarkoittavat asiat samaan kategoriaan (Tuomi & Sarajärvi 2009, 101). Jaottelin aineistoa kategorioihin pitäen mielessä tutkimuskysymykseni (Kananen 2014, 114), joten otin luokitteluun mukaan vain tutkimuskysymysteni kannalta oleelliset asiat. Luokittelun avulla sain jaoteltua aineistoa ja nostettua esiin tutkimukseni kannalta keskeisimmät asiat.

7.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen eettisyys on otettu huomioon aineiston keruussa, sillä rehellisyys ja avoimuus ovat tärkeitä, sillä haastateltavien tulee tietää olevansa mukana tutkimuksessa (Pohjola 2001, 19-20). Kerroin haastateltavilleni, että kerään tietoa opinnäytetyötäni varten ja kerroin heille opinnäytetyöni aiheen. Haastattelujen lopuksi kysyin vielä, saanko käyttää tietoa ja lainauksia haastattelusta nimettömänä opinnäytetyössäni. Aineiston keräämisessä eettisyyteen kuuluu myös luotamuksellisuus eli haastateltavien tiedot tulee säilyä salaisina, siten, että ulkopuoliset eivät voi niitä tunnistaa (Pohjola 2001, 20). Kerroin haastateltavilleni, että heidän nimiään ei tule opinnäytetyössäni esille. Opinnäytetyötäni kirjoittaessa pidin huolen siitä, että haastateltavia ei voi tunnistaa. Tämän takia jätin mainitsematta haastateltavien henkilöiden työpaikan ja paikkakunnan, jossa he työskentelevät.

Olen pyrkinyt aineistoa analysoidessa arvioimaan saatuja vastauksia kriittisesti, sillä eettisyyteen kuuluu se, että saatuja tuloksia arvioidaan tarkasti ja kriittisesti ja, että tutkimustuloksia ei yleistetä liiaksi (Pohjola 2007, 27-28). Aineiston analyysi vaiheessa ja tutkimustuloksia kirjoittaessa kiinnitin huomiota myös siihen, että kaikki tulkinnot pohjautuvat aineistoon ja lähdemateriaaliin eikä omiin mielipiteisiin tai kuulopuheisiin (Pohjola 2007, 21).

8 TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimustuloksissa olen nostanut esiin aineistosta tutkimuskysymysteni kannalta merkittävimmät asiat. Empatian merkitys nähtiin tärkeänä erityisesti sosiaalisten tilanteiden kannalta. Keinoissa varhaiskasvattajat painottivat eniten ristiriitatilanteiden merkitystä ja kasvattajan roolia. Haasteena esiin nousi liian suuret ryhmäkoot.

8.1 Empatiataidoilla suuri merkitys sosiaalisissa suhteissa

Empatiataitojen tukeminen päiväkodissa nähtiin erittäin tärkeänä asiana. Ihmisen on kyettävä ajattelemaan, miltä toisesta ihmisestä tuntuu ja asettua tämän asemaan. Kyky empatiaan nähtiin taitona, jota ihminen tulee tarvitsemaan elämässä aina ja siksi, sen taidon opettaminen ja tukeminen päiväkodissa on tärkeää.

”Yksi tärkeimmistä asioista, mitä mun mielestä lapselle pitää, missä pitää tukea ja mitä pitää jonkun verran opettaaki ” (haastateltava 3)

Empatiataidon merkitys nähtiin tärkeänä sosiaalisiin tilanteisiin liittyvänä tekijänä. Jos lapselle ei opeta empatiataitoja, voi se helposti näyttäytyä myöhemmin itsekyytenä, jolloin muiden ihmisten huomioon ottaminen on haastavaa. Itsekäs ihminen ei ajattele, miltä toisesta ihmisestä tuntuu, vaan omat tunteet ja oman edun ja hyvinvoinnin tavoittelu ovat hänelle ne tärkeimmät. Itsekkyys näkyy ihmisessä myös siinä, että hän ei kunnioita toisia ihmisiä ollenkaan.

”No mun mielestä se varmaanki näkyy sit semmosena ehkä itsekyytenä tietyllä lailla, että jollakin lailla se korostaa sitte ehkä vaa persoonassa semmosta niikö vain sitä oman edun ja hyvinvoinnin tavoittelua” (haastateltava 5)

Toinen asia, mitä empatian puute helposti aiheuttaa on ristiriitatilanteet. Ristiriitoja voi aiheuttaa esimerkiksi se, että lapsella ei saata olla käsitystä, miten toista

voi kohdella ja miten ei. Kouluun mentäessä lapsella pitäisi olla käsitys, mitä on sallittua tehdä ja mitä ei ole sallittua tehdä. Jos lapselle ei ole pienenä opetettu tätä ja sitä, miten toista on sopiva kohdella, ei hän ymmärrä sitä koulussakaan. Tällöinen käytös aiheuttaa helposti ongelmia ja ristiriitoja toisten ihmisten kanssa.

Lapsen empatiataidon puute voi näkyä myöhemmin esimerkiksi koulussa myös kiusaamisena. Jos lapsi on esimerkiksi päiväkodissa vienyt aina toisilta lapsilta leluja, eikä lapsen kanssa ole ikinä käyty läpi, miksi toinen itkee ja miksi lelun vieminen toiselta on väärin, voi samanlainen käytös jatkua koulussa. Kun lapsi ei ole oppinut, että toisen tavaran vieminen on väärin, hän voi koulussakin helposti ottaa esimerkiksi toisen penaa lin tai vaatteen, mikä on kiusaamista. Lapsi jolla, ei ole empatiakykyä voi myös helposti jättää koulussa muita ulkopuolelle ja muodostaa kavereiden kanssa niin sanottuja kolmen koplia. Lapsi ei osaa välttämättä edes ajatella, miltä tämä tuntuu ulkopuolelle jätetystä kaverista.

Empatian taidon merkitys näkyy myös kaverisuhteissa ja sosiaalisissa kanssakäymisissä toisten kanssa. Jos lapsen empatiataitoja on tuettu varhaislapsuudessa ja ihmisellä on kyky empatiaan, on sosiaaliset tilanteet paljon helpompia ja myönteisimpiä. Vastaavasti, jos lapsi ei ole varhaisvuosinaan päässyt opettelemaan empatiataitoja, voi se helposti vaikeuttaa sosiaalista kanssakäymistä muiden kanssa. Empatian puutteella on helposti negatiivinen vaikutus myös kaverisuhteisiin.

8.2 Ristiriitatilanteet

Empatian taidon tukemisessa lasten väliset ristiriitatilanteet ja niiden läpikäyminen nähtiin isossa osassa. Ristiriitatilanteet ja niiden ratkominen ovat iso osa päiväkodin arkea ja sen takia ristiriitatilanteet tuotiin esille yhtenä keinona tukea lasten empatiataitoja. Ristiriitatilanteet nähtiin opettavaisina tilanteina lapsille empatiataitojen kehityksen kannalta.

”Nuohan on niikö kaikista ehkä parhaimpia oppimisen paikkoja niiku lapsillekki, että kun tulee semmone tilanne, niin siinä sitte käyään sitä läpi” (haastateltava 2)

Ristiriitatilanteissa on tärkeää, että tilanne pysäytetään ja käydään läpi. Selvitetään yhdessä, mistä tilanteissa on kysymys ja jos lapsi on loukannut toista, lapselle selitetään se tilanne. Lapselta myös kysytään, miksi hän niin teki ja opetetaan lasta asettumaan toisen ihmisen asemaan. Aikuinen voi kysyä lapselta, että, miltähän kaverista nyt tuntuu, kun kiusasit häntä. Aikuinen voi myös kysyä lapselta, miltä hänestä tuntuisi samasta tilanteesta.

”Sitten niiku otetaan se tilanne ja tietenkin kysytään, että no miks sää teit noin, että miksi löit kaveria, että katsoppa nyt kaveria, että näetkö, että kaveri itkee, että miltähän kaverista tuntuu” (haastateltava 2)

”Yleensä mää käytän sitä, että no mietippäs jos nyt tämä kaveri sinua, vaikka tuota löisi, että miltä sinusta niikö tuntuisi itsestä, että tulisiko sulla samanlainen itku vai naurattaisko sua” (haastateltava 2)

Ristiriitatilanteissa on tärkeää, että aikuinen pysyy rauhallisena ja sillä tavalla pyrkii rauhoittamaan myös lapsen. Varhaiskasvattajat kokivat tärkeänä, että aikuinen on lasta kohtaan lempeä ja tyyni ristiriitatilanteissa ja kunnioittaa lasta. Tällä tavalla lapsikin pääsee paremmin tilanteiden yli ja oppii niistä.

”Aina mää ihannoin, että jos mää nään, että joku aikuinen on semmonen tietyllä tapaa lempeä ja tyyni ja pystyy sillä lailla sen ohjaamaan sen tilanteen ni se aina tuottaa enempi tulosta” (haastateltava 1)

Sen lisäksi, että ristiriitatilanteissa pysähdytään keskustelemaan tilanteesta ja opetetaan lasta ajattelemaan, miltä toisesta tuntuu, lasta opetetaan kohtaamaan tilanne. Jos lapsi on loukannut toista, häntä opetetaan kohtaamaan se tilanne ja

toisen paha mieli. Lasten kanssa myös opetellaan sitä, miten toista voi lohduttaa, jotta hänelle saataisiin taas hyvä mieli.

”Jos lapsi vaikka vahingoittaa toista, niin opetetaan se lapsi kohtaamaan se toisen paha mieli ja puhutaan siitä, että nyt hänelle tuli paha mieli ja opetetaan sitä lohduttamista, että silitetään vaikka sitä toista, että toiselle halutaan hyvä mieli, kun sää oot toiminu huonosti” (haastateltava 5)

8.3 Kasvattajan roolin merkitys

Ristiriitatilanteiden lisäksi kasvattajan rooli nähtiin tärkeänä empatian tukemisen keinoa. Keskustelimme kasvattajan roolista myös yhtenä teemana.

Ristiriitatilanteissa kasvattajan merkitys on iso. Kasvattaja on lapsen tukena tilanteissa ja johdattaa lasta tilanteiden läpi tukien ja opastaen. Aikuinen ohjaa lasta ja keskustelee hänen kanssaan asioista ja tapahtumista ristiriitatilanteissa. Kasvattaja on lapsen lähellä tilanteissa ja on se turvallinen aikuinen, johon lapsi voi turvata.

”No olla tukena ja vähän niiku johdattaa sitä, olla se turvallinen aikuinen ja vähän niiku ohjata siinä sitte. Tavallaan auttaa lasta siinä kaikessa tunteessa missä se onkin” (haastateltava 1)

Empatiataitojen tukemisesta tärkeää on myös se, että aikuinen huomaa jokaisen lapsen yksilönä ja antaa tälle huomiota ja hellyyttä. Lapsen täytyy saada kokea hellyyttä ja empatiaa aikuisilta, sillä jos lapsi ei saa empatiaa, ei hän opi sitä myöskään itse antamaan. Lapsen pitää saada positiivista palautetta ja hyvyttä, helliä kosketuksia ja katseita ja kaikenlaisia hyviä kokemuksia, jotta lapsen empatiakyky kasvaisi.

”Jos ei se lapsi niikö koe sitä empatiaa, niin eihän se opi sitä koskaan niikö itekkää antaa eikä käyttää, että siitähän se kaikki niikö lähtee, lapsi vastaa sillain ko, mitä sinne on annettu” (haastateltava 4)

”Positiivista palautetta ja niikö semmosta hyvää semmosta hellää kosketusta ja niikö positiivisia ilmeitä ja semmosia hyviä kokemuksia niikö tuua, että se semmonen hyvä kasvais siellä sisällä ja sitä kautta, kun se lapsikin saa niitä hyviä kokemuksia ja semmosia myönteisiä kokemuksia, niin sitten se empatiakin niikö tuota empatiakykykin kasvaa” (haastateltava 5)

Lapsi ottaa malli ympärillään olevista aikuisista ja sen takia empatiataitojenkin tukemisessa aikuisen näyttämällä esimerkillä on iso merkitys. Aikuinen näyttää lapselle esimerkkiä omilla hyvillä tavoillaan ja sillä, miten aikuiset toimivat keskenään. Lapsi seuraa ympärillään olevia aikuisia ja ottaa mallia siitä, miten varhaiskasvattajat päiväkodissa, kohtelee toisia aikuisia ja, miten he kohtaavat lapset ja heidän vanhempansa.

8.4 Keinot

Yksi keino tukea lasten empatiataitoja on tunteiden nimeäminen ja käsittely. Lasten kanssa puhutaan tunteista. Siitä, millaisia tunteita on ja, että tunteita on lupa näyttää. Lasten kanssa voidaan jutella myös siitä, miltä tuntuu, jos on vaikka surullinen. Sen lisäksi, että lasten kanssa käsitellään tunteita, tulee lapsille opettaa toisten kunnioittamista ja keskustella siitä lasten kanssa.

Empatian tukemisen keinona nähtiin myös kuvat, ilmeet, eleet ja pöytäteatteri. Pöytäteatterin avulla lapset voidaan saada ymmärtämään, mitä empatia tarkoittaa. Aikuinen voi tukea lasten empatiakykyä myös menemällä mukaan lasten leikkiin ja leikin lomassa opettaa lapsille empatiaa ja sitä, miten toista voi kohdella ja miten ei. Aikuinen on mukana leikissä ohjaamassa empatiataitojen kehitty-

mistä. Myös turvallinen kasvuympäristö nähtiin yhtenä empatian tukemisen keinona, sillä turvallisessa ympäristössä lapsi pystyy harjoittelemaan erilaisia tunnetiloja.

Haastatteluissa tuli esille myös se, että empatiataidot ja niiden opetteleminen ovat koko ajan arjessa mukana ja niitä opetellaan välillä ehkä tiedostamattakin esimerkiksi silloin, kun lasten kanssa puhutaan hyvistä tavoista ja harjoitellaan niitä.

8.5 Suuret ryhmäkoot haasteena

Suuret lapsiryhmät nähtiin aiheuttavan haasteita empatiataitojen tukemiselle arjessa, suurimmaksi osaksi siksi, että kaikkiin tilanteisiin ei ehdi puuttua ja kaikkia tilanteita ei välttämättä edes huomaa, kun lapsia on paljon. Kun ryhmäkoot ovat suuret, aikuinen ei ehdi olemaan läsnä kaikissa tilanteissa eikä olemaan mukana niissä.

”No ensimmäisenä tulee mieleen isot lapsi ryhmät, ettäkö se ois hyvä pystyy niikö olleen niissä tilanteissa aina läsnä ja mukana, mutta sää voit olla niikö jonkun kans läsnä, mutta sie huomaat, et tuollaki tarvittais, mut sie et voi olla niikö sammaan aikaa monessa paikassa, että ainakin se iso lapsiryhmä tuottaa sitä, että et varmaan ihan kaikkiin tilanteisiin pysty, sillä lailla puuttuu ja olleen mukana, mitä haluais” (Haastateltava 4)

Suuret ryhmäkoot ovat haaste empatiataidon tukemiselle myös siksi, että lapsille ei ehditä antaa niin paljon yksilöllistä aikaa kuin haluttaisi ja tarve olisi. Jokainen lapsi pyritään aina ottamaan yksilönä huomioon, mutta kun lapsia on ryhmässä paljon, yhdelle lapselle annettava aika on rajallinen.

”No onhan se tietenkin, että lapsia on niin paljon, et ehdi siihen yhteen lapseen niin kamalan paljon keskittyä, mitä tarve ois. Tietenkin se

pitää yrittää ottaa kaikki yksilöinä huomioon, mutta jos niitä on ryhmässäkin kolmekymmentä, niin se on aika rajallinen aika, mitä yhdelle lapselle päivässä pystyt antamaan” (haastateltava 3)

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

9.1 Empatiataitojen tukemiseen päiväkodissa panostettava

Tutkimuksessa tuli esille se, että empatiataidoilla on iso merkitys sosiaalisissa tilanteissa ja muutenkin koko elämän kannalta. On tärkeää, että ihminen osaa asettua toisen asemaan ja ajatella asioita toistenkin näkökulmasta. Koska empatiataidoilla on niin iso merkitys, on tärkeää, että päiväkodissa panostetaan empatiataitojen tukemiseen. Lapsen empatiankehitykseen vaikuttaa jo hänen ensimmäiset elinvuotensa ja siksi on tärkeää, että empatian kehitystä tuetaan jo pienestä asti.

Toki täytyy muistaa, että lapsi oppii elintärkeitä taitoja jo kotona ja koti ja vanhemmat ovat isossa roolissa myös empatiataitojen tukemisessa. Kuitenkin päiväkodissa olevat lapset viettävät siellä suuren osan päivästänsä, joten on tärkeää, että empatiataitoja tuetaan myös siellä.

Empatiataitoja tulisi tukea mahdollisimman monipuolisesti. Lukea lapsille satuja ja keskustella siitä, mitä sadun päähenkilöstä tuntuu, leikkiä monenlaisia empatiataitoja tukevia leikkejä, kuten roolileikkejä jne. Itsestäni oli yllättävää, että haastateltavat eivät tuoneet ollenkaan esille leikkien, satujen, pelien tai vaikka draaman merkitystä empatiataitojen tukemisessa. Pöytäteatteri mainittiin, mutta muuten esille tulleet keinot painottuivat ristiriitatilanteiden ratkaisemiseen ja kasvattajan rooliin.

Voi olla, että työntekijöille ei siinä tilanteessa tullut nämä keinot mieleen tai he eivät ajatelleet niitä empatian tukemisen keinoina. Vastauksia voi selittää myös se, että suurin osa haastateltavista työskenteli 4-vuotiaiden tai sitä nuorempien ryhmässä, joissa lapset ovat vielä aika itsekeskeisiä ja kuten haastatteluista tuli ilmi, arki pyörii niiden ristiriitatilanteiden ympärillä. 1-2-vuotiaiden kanssa empatiataitojen tukemisessa ei voi vielä käyttää kovin monipuolisia keinoja, vaan tukeminen lähtee tunteiden nimeämisestä ja tunnistamisesta sekä tunteisiin vastaamisesta. Tämä voi myös osaltaan selittää, sitä, että satuja, roolileikkejä jne. ei tuotu esille empatiataitojen tukemisen keinona.

On tärkeää, että päiväkodin työntekijät ymmärtävät empatian merkityksen ryhmässä toimisen ja myös myöhemmän elämän kannalta ja opettavat lapsille päiväkodin arjessa empatian taitoja ja tukevat mahdollisimman monipuolisilla keinoilla lasten kasvamista empaattisiksi, toisia huomioiviksi ihmisiksi, jotka tulevat toimeen toisten kanssa ja osaavat huomioida myös toisten ihmisten tunteet.

Lapset opettelevat toiseen asemaan asettumista ystävyys-suhteissa. Tämän takia on tärkeää, että varhaiskasvattajat tukevat päiväkodissa lasten ystävyys-suhteita ja sillä tavalla edesauttavat myös lapsen empatiakyvyn kehittymistä.

9.2 Pienemmät lapsiryhmät

Empatiataitojen tukemisen keinoissa painotettiin eniten ristiriitatilanteita ja aikuisen ohjausta ja puuttumista niihin ja muutenkin aikuisen roolia ohjaajana, tukijana, empatian ja huomion antajana ja esimerkin näyttäjänä. Vastaavasti haasteena nostettiin esiin isot lapsiryhmät, jolloin kaikkiin tilanteisiin ei ehditä puuttua eikä kaikille antaa niin paljon yksilöllistä huomiota kuin haluaisi ja tarve olisi. Tässä on aikamoinen ristiriita. Lapset opettelevat tärkeitä empatiataitoja päiväkodin arjessa ja vertaissuhteissa. Olisi tärkeää, että aikuiset ehtisivät olla tuke-massa ja ohjaamassa tilanteita, joissa näitä empatiataitoja harjoitellaan. Valitettavasti isojen lapsiryhmien takia tämä ei joka tilanteessa ole mahdollista.

Täytyy miettiä myös, sitä tarvitseeko aikuisen puuttuakaan joka tilanteeseen. Itse näen, että pienten ryhmissä ainakin pitää ehdottomasti, sillä lapset ovat hyvin itsekeskeisiä eivätkä vielä osaa ajatella asioista toisten näkökulmasta. Aikuisen tulee olla tilanteissa ohjaamassa ja selittämässä, miksi toista ei voi satuttaa tai toiselta ei voi viedä leluja. Myös isommille lapsille pitää monesti selittää asioita toisen näkökulmasta ja olla ohjaamassa lasten välillä tilanteiden selvittelyä.

Lasten empatiataitojen tukemisen kannalta nähtiin tärkeänä lapsen yksilöllinen huomiointi ja hellyyden ja empatian anto. Tähän ei kuitenkaan aina riitä aika, ainakaan niin paljon kuin pitäisi, koska lapsia on sen verran paljon.

Empatiataitojen tukemisen kannalta, kuten varmasti myös monen muunkin taidon kannalta, olisi hyvä, jos päiväkotien lapsiryhmät olisivat pienemmät. Tällöin kasvattajille jäisi enemmän aikaa puuttua tilanteisiin ja käydä niitä läpi lasten kanssa. Heillä olisi enemmän aikaa käydä tunne- ja empatiataitoja syvällisemmin läpi. Ja, mikä tärkeintä, jokainen lapsi saisi enemmän yksilöllistä huomiota ja hellyyden osoituksia päiväkodin tärkeiltä aikuisilta, mikä tukisi lasten empatiakyvyn kehittymistä.

Pienemmistä lapsiryhmistä olisi hyötyä myös silloin, jos ryhmässä on lapsia, jotka tarvitsevat enemmän tukea empatiataitojen tukemiseen esimerkiksi enemmän keskustelua tilanteista ja enemmän esimerkkejä siitä, miten voi kohdella toisia ja miten ei.

10 POHDINTA

Mielestäni sain tutkimukseni tavoitteen saavutetuksi ja löysin vastauksia tutkimuskysymykseeni. Tämä oli kuitenkin vain yhden päiväkodin näkökanta, joten muissa päiväkodeissa keinoja tukea empatiataitoja voi olla käytössä erilaisia. Löysin kuitenkin lähdemateriaalin ja aineiston kautta useita keinoja, joilla tukea lasten empatiataitoja päiväkodissa. Toivottavasti myös varhaiskasvatuksen ammattilaiset löytävät tästä uusia näkökulmia ja keinoja työhönsä lasten empatiataitojen tukemisen osalta.

Itsestäni ainakin tuntuu, että sain uusia ajatuksia ja keinoja tietooni, joilla voin itse tulevassa työssäni tukea lasten empatiataitoja päiväkodissa. Opin mm. sen, että itsetunnon tukemisella on yhteys empatiaan. Sain myös kokonaisvaltaisemman kuvan empatian kehityksestä. Kuten, että jo kiintymyssuhteen turvallisuus vaikuttaa lapsen empatiankehitykseen. En myöskään ollut aikaisemmin ajatellut sitä, että joillakin ihmisillä on suurempi temperamenttinen herkkyys empatialle kuin toisilla. Itsellä myös vahvistui käsitys siitä, että empatiakykyä voidaan tukea draaman, satujen ja roolileikkien keinoin ja miksi ne ovat hyviä empatiantukemisen keinoja.

Yksi tavoitteeni lähtiessä tekemään tutkimusta tästä aiheesta oli se, että saisin omaan ”työkalupakkiini” hyviä keinoja lasten empatiataitojen tukemiseen ja se toteutui. Tietenkin työelämässä ja ajan kuluessa niitä tulee varmasti lisää. Sain myös itselleni paremman käsityksen siitä, mikä merkitys oikeasti empatiakyvyllä on sosiaalisissa tilanteissa ja elämässä yleensäkin, siksi haluaisin olla sellainen varhaiskasvattaja, joka näitä taitoja tukee jo päiväkodissa ja kiinnittää niihin huomiota.

Tutkimukseni oli yksi näkökulma empatiataitoihin ja niiden tukemiseen. Aineistoa kerätessäni tuli esille myös muita kiinnostavia asioita, kuten videopelien vaikutus lasten empatiakehitykseen. Sitä puolta en kuitenkaan voinut ottaa tähän tutkimukseeni mukaan enkä perehtynyt siksi myös siihen, onko aiheesta jo tehty tut-

kimusta. Jos ei, niin toivottavasti joku päivä tehdään. Omasta aiheesta, sain mielestäni lähdemateriaalin ja aineiston pohjalta rakennettua hyvän kuvan siitä, mikä merkitys empatiataidoilla on ja miten niitä voi tukea päiväkodissa.

Empatiakykyä pitää tukea päiväkodissa ja varhaiskasvattajat ovat vanhempien ohella isossa roolissa kasvattamassa lapsista empatiakykyisiä, muut huomioonottavia ja toisista välittäviä nuoria ja aikuisia.

”Lapsi, joka saa hellyyttä, oppii rakastamaan.

Lapsi, jota rohkaistaan, oppii luottamaan itseensä.

Lapsi, jota kiitetään, oppii olemaan kiitollinen.

Lapsi, joka näkee annettavan omasta muille,
oppii olemaan huomaavainen.

Lapsi, joka saa tietoa, oppii tuntemaan viisauden.

Lapsi, joka elää onnellisena, löytää rakkauden.”

(Ronald Russell)

LÄHTEET

- Ahokas, M. 2010. Ihmisten väliset suhteet. Teoksessa Suoninen, E., Pirttilä-Backman, A-M., Lahikainen, A & Ahokas, M. Arjen sosiaalipsykologia. Helsinki: WSOYpro Oy, 141-184.
- Ahonen, L. 2018. Haastavaan tilanteeseen empatiaa ja lämmintä syliä. Kasvu 1.2018, 10-12.
- Bandura, A. 2002. Sosiaalis-kognitiivinen teoria. Teoksessa Vasta, R. (toim.) Kuusi teoriaa lapsen kehityksestä. (Suom. Toppi, A.). Oy UNI-press Ab, 13-82.
- Erkamo, M. & Ulkuniemi, M. 2013. Empatiataitoja etsimässä. Hämeen ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hyytiäinen, M. & Suosalmi, K. 2011. ”Sitten pitäis pyytää anteeks siltä”: 4-5-vuotiaiden empatiataitojen tukeminen toiminnallisista menetelmin. Laurea-ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
- Jalovaara, E. 2005. Tunnetaidot tiedon rinnalle kasvatuksessa. Pilot-kustannus Oy.
- Joronen, K. & Häkämies, A. 2010. Prosessidraamalla tunnetaitoja. Teoksessa Joronen, K. & Koski, A. (toim.). Tunne- ja sosiaalisten taitojen vahvistaminen kouluyhteisössä. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy, 138-159.
- Jääskinen, A-M. & Pelliccioni, S. 2017. Mitä sä rageet? Lapsen ja nuoren tunnetaitojen tukeminen. Helsinki: Lasten keskus ja kirjapaja Oy.
- Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2008. Temperamentti, stressi ja elämänhallinta. Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: WSOY.
- Kemppinen, P. & Rouvinen-Kemppinen, K. 2004. Lasten kasvatuksen aarrearkku. Vantaa: Kannustusvalmennus P.K. Oy.
- Koivisto, P. 2011. Lasten itsetunnon vahvistaminen päivähoidon arjessa. Teoksessa Alila, K & Parrilla, S. (toim.). Lapsen arki ja vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa. Katsaus varhaiskasvatuksen väitöskirjoihin vuosilta 2006-2010. Oulu: Uniprint, 39-56.

Krongvist, E-L. & Pulkkinen, M-L. 2007. Kehityopsykologia, Matkalla muutokseen. Helsinki: WSOY.

Kullberg-Piilola, T. 2000. Miksi tunnetaitoja tarvitaan? Teoksessa Kullberg-Piilola, T. & Peltonen, A. Tunnetuksi & murkku. Tunnetaitoja perheille ja kasvattajille. Helsinki: Kirjapaja Oy, 19-36.

Nummenmaa, L. 2010. Tunteiden psykologia. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Nurmiranta, H., Leppämäki, P. & Horppu, S. 2009. Kehityopsykologiaa lapsuudesta vanhuuteen. Helsinki: Kirjapaja.

Opetushallitus. 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Viitattu 10.04.2018. http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

Peltonen, A. 2000. Empatia. Teoksessa Kullberg-Piilola, T. & Peltonen, A. Tunnetuksi & murkku. Tunnetaitoja perheille ja kasvattajille. Helsinki: Kirjapaja Oy, 73- 83.

Peltonen, A. 2000. Tunnetaidot ovat kaikkien ulottuvilla. Teoksessa Kullberg-Piilola T. & Peltonen, A. Tunnetuksi & murkku. Tunnetaitoja perheille ja kasvattajille. Helsinki: Kirjapaja Oy, 13-18.

Pohjola, A. 2007. Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa Viinamäki, L. & Saari, E. (toim.). Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Helsinki: Tammi, 11-31.

Rusanen, E. 2011. Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Helsinki: Finn Lectura.

Rättö, H-M. 2017. Empatiaprojekti. Empatiataidon tukemisen menetelmiä varhaiskasvatuksen arkeen ja kasvatuskumppanuuden tueksi. Centria-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Saari, M. & Kokkonen, M. 2003. Tunneäly. Kohti kokonaista elämää. Helsinki: WSOY.

Schrooten, H. 2018. Tunnetaitoja ihan kaikille. Kasvu 1.2018, 13.

Suhonen, E. 2011. Vuorovaikutussuhteiden merkitys taaperoiden kehitykseen ja oppimiseen varhais(erityis)kasvatuksessa. Teoksessa Alila, K. & Parrila, S. (toim.). Lapsen arki ja vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa. Katsaus varhaiskasvatuksen väitöskirjoihin vuosilta 2006-2010. Oulu: Uniprint, 93-106.

Tamminen, T. 2004. Olipa kerran lapsuus. Helsinki: WSOY.

Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos 2016. Hyvinvoinnin mittaaminen. Viitattu 11.4.2018. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveys/eriarvoisuus/hyvinvointi/hyvinvoinnin-mittaaminen>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Varhaiskasvatuslaki 19.1.1973/36

Webster-Stratton, C. 2011. Kuinka edistää lasten sosiaalisia ja emotionaalisia taitoja. Espoo: Oriental xPress Oy.

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelun runko

Teemahaastattelun runko

Opinnäytetyön aihe: Empatiataitojen tukeminen päiväkodissa

Empatiataidot: tunteiden tunnistaminen, taito lukea toisen tunteita, toisen tunteiden syiden ymmärtäminen, kykyä havainnoida, miltä toisesta tuntuu, tilanteen näkeminen toisen näkökulmasta (Saarinen & Kokkonen, 2003, 100-101)

Teemahaastattelun toteutus

Haastattelija: _____

Ajankohta: _____

Kesto: _____

Haastateltava henkilö: _____

Asema: _____

Teemat

Teema 1 Oma määrittely empatiataidoista

Teema 2 Merkitys (empatiataitojen tukemisen merkitys)

Teema 3 Keinot (empatiataitojen tukemisessa)

Teema 4 Kasvattajan rooli

Teema 5 Haasteet
